

Специфіка психологічної діагностики показників гендерної ідентичності особистості з розумовою відсталістю у підлітковому віці

Hrykun A. S. The specificity of the psychological diagnosis of the gender identity indicators of an individual with intellectual disability in adolescence / A. S. Hrykun // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 54–65.

A. S. Hrykun. The specificity of the psychological diagnosis of the gender identity indicators of an individual with intellectual disability in adolescence. The article analyzes the problem of the gender identity of adolescents with intellectual disability. A diagnostic model of the gender identity of these adolescents is presented. The study of the problem gave grounds to establish that the formation of the gender identity of adolescents with intellectual disability occurs according to the same patterns as in adolescents with a norm, but this identity is significantly different in terms of quantitative and qualitative indicators and the nature of manifestation. It is determined that the formation of the gender identity of the individual is the result of the analysis of his/her own experience, which is related to the social situation of the individual's development and must satisfy the actual needs and taking into account the specifics of its intellectual development. The perception and development of the information becomes more complicated for people with intellectual disability, the danger of formation of negative or diffuse gender identity is increased, which can be characterized by the negative role models choice, the impossibility of the self-image forming, unwillingness to grow up, lack of confidence, anxiety etc. The content of gender identity of adolescents with intellectual disability is presented by ascertaining its ontogenetic, psychological and sociocultural dimensions. The components and indices of these measurements were determined and a diagnostic tool was developed to establish the state of measurements formation of the gender identity of adolescents with intellectual disability. A methodical analysis of the selected diagnostic techniques was carried out and their purpose was described in the framework of the problem of gender identity of these adolescents.

Key words: gender identity, psychological diagnosis, children with intellectual disability, adolescence.

А. С. Грикун. Специфіка психологічної діагностики показників гендерної ідентичності особистості з розумовою відсталістю у підлітковому віці. У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю. Представлено діагностичну модель гендерної ідентичності цих підлітків. Вивчення проблеми дало підстави встановити, що формування гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю відбувається за такими ж закономірностями, як у підлітків з нормою, але ця ідентичність значно відрізняється за кількісними та якісними показниками й характером прояву. Визначено, що сформованість гендерної ідентичності особистості є результатом аналізу власного досвіду, який пов'язаний із соціальною ситуацією розвитку особистості та має задовольняти актуальні потреби та враховувати особливості її інтелектуального розвитку. При розумовій відсталості ускладнюється сприймання та опанування інформацією, зростає небезпека формування негативної або дифузної гендерної ідентичності, для якої характерними є вибір негативних зразків для наслідування, неможливість формування Я-образу, небажання дорослішати, зневіра у свої сили, тривожність тощо. Представлено зміст гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю шляхом констатації її онтогенетичного, психологічного та соціокультурного вимірів. Визначено компоненти та показники цих вимірів та розроблено діагностичний інструментарій зі встановлення стану сформованості вимірів гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю. Здійснено методичний аналіз підібраних діагностичних методик та описано їх призначення у межах проблеми гендерної ідентичності цих підлітків.

Ключові слова: гендерна ідентичність, психологічна діагностика, діти з розумовою відсталістю, підлітковий вік.

А. С. Грикун. Специфика психологической диагностики показателей гендерной идентичности личности с умственной отсталостью в подростковом возрасте. В статье осуществлен теоретический анализ проблемы гендерной идентичности подростков с умственной отсталостью. Представлена диагностическая модель гендерной идентичности этих подростков. Изучение проблемы дало основания установить, что формирование гендерной идентичности подростков с умственной отсталостью происходит по таким же закономерностям, как у подростков с нормой, но эта идентичность значительно отличается по количественным и качественным показателям и характеру проявления. Определено, что сформированность гендерной идентичности личности – это результат анализа собственного опыта, который связан с социальной ситуацией развития личности и должен удовлетворять актуальные потребности и учитывать особенности ее интеллектуального развития. При умственной отсталости осложняется восприятия и освоения информации, возрастает опасность формирования негативной или диффузной гендерной

идентичности, для которой характерны выбор отрицательных образцов для подражания, невозможность формирования Я-образа, нежелание взрослеть, неверие в свои силы, тревожность и тому подобное. Представлено содержание гендерной идентичности подростков с умственной отсталостью путем констатации ее онтогенетического, психологического и социокультурного измерений. Определены компоненты и показатели этих измерений и разработан диагностический инструментарий по установлению состояния сформированности измерений гендерной идентичности подростков с умственной отсталостью. Осуществлен методический анализ подобранных диагностических методик и описано их назначение в рамках проблемы гендерной идентичности этих подростков.

Ключевые слова: гендерная идентичность, психологическая диагностика, дети с умственной отсталостью, подростковый возраст.

Постановка проблеми. Гендерні дослідження набувають все більш широкого розмаху і є вкрай важливими у контексті сучасних соціокультурних трансформацій поглядів на природу чоловіка і жінки, на боротьбу суспільства з масовими статево-рольовими й гендерними стереотипами, на ставлення до проблем гендеру людей з особливими потребами та ін. Найбільш ґрунтовно на сьогодні вивчено соціальні і психологічні статеві відмінності та соціокультурні умови їх формування.

Водночас, значна популярність гендеру в сучасному світі не сприяла вивченню цих питань у проблемах життєдіяльності людей з ментальними та/або психічними порушеннями розвитку. Особливо гостро вона постає при вирішенні специфіки формування гендерної ідентичності особистості з розумовою відсталістю (спадкового та органічного генезу). Вивчення гендерних уявлень, гендерних установок, гендерних стереотипів як показників гендерної ідентичності такої особистості у підлітковому віці є вкрай важливим, оскільки саме ці показники виступають чи не найбільш визначальними складниками її соціальної адаптації та соціальної інтеграції упродовж життя. З огляду на відсутність самостійних досліджень проблем гендерної ідентичності особистості з порушеннями розумового розвитку в підлітковому віці, не розробленість методичного інструментарію її психодіагностики, засобів, методів, форм її формування й психокорекції, виникає нагальна потреба першочергово визначити специфіку психологічної діагностики її показників.

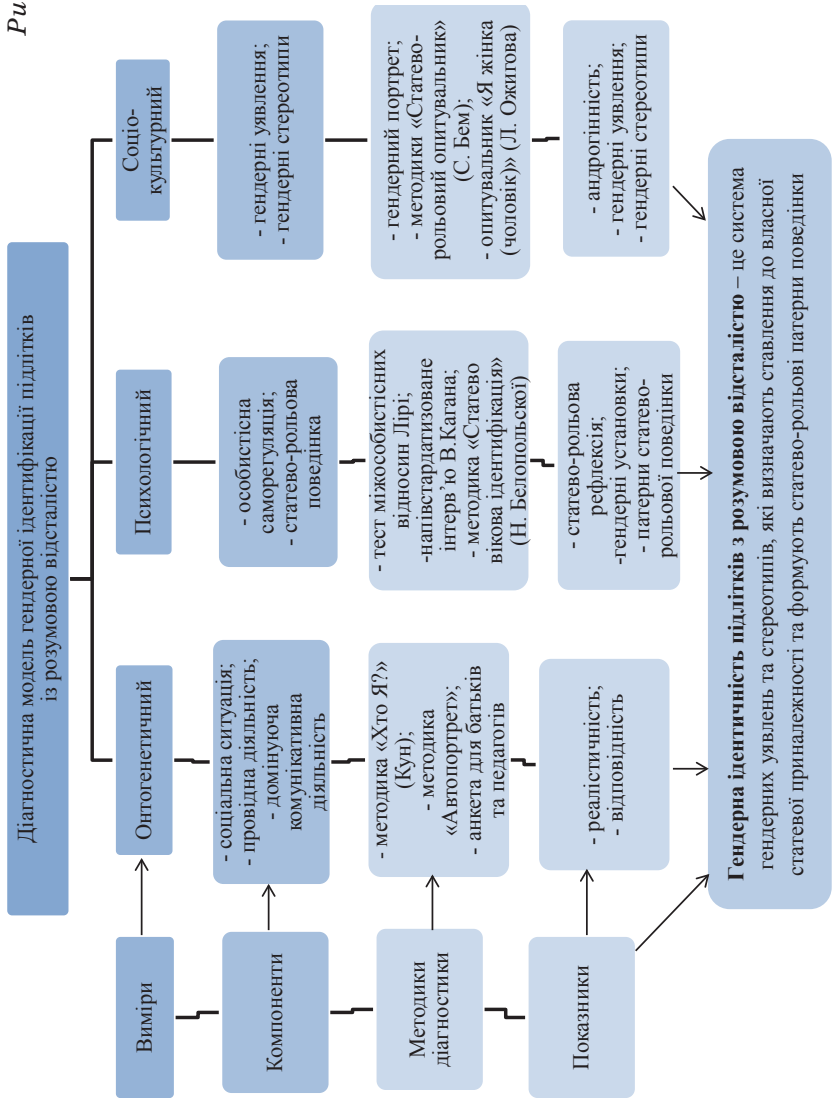
Аналіз основних досліджень і публікацій. Здебільшого у сучасних дослідженнях знаходимо достатньо ґрунтовні напрацювання вирішення проблем статевого розвитку й статево-рольової ідентичності. Зокрема, у загально-психологічному аспекті це дослідження В. Абраменко, В. Агеєвої, Ю. Альошиної, Т. Бендас,

Г. Бреслава, О. Волович, Н. Флотської та ін. Поряд з цим здобуто значні результати у розумінні поняття ідентичності у віковій і соціальній психології (А. Бандура, О. Бодальов, А. Варга, Е. Еріксон, Р. Теджфел, Дж. Тернер, З. Фрейд, В. Ядов, О. Кононко, І. Кльоцина, І. Кон та ін.), вивченні закономірностей розвитку й становлення статево-рольової ідентичності (Ю. Альошина, С. Бем, А. Волович, Т. Гурлева, В. Каган, Я. Коломінський, В. Мухіна, С. Носов, А. Співаковська, Т. Юферева та ін.), визначенні положень про пріоритетність соціального чинника у формуванні уявлення про гендер (Д. Ісаєв, В. Каган, І. Кон та ін.), описі характеру психосексуального розвитку та статевого виховання особистості (В. Васютинський, Т. Говорун, Т. Гурлева, С. Кириленко, О. Кікінежді, Л. Мороз, О. Насонова, Ю. Приходько та ін.), вивченні методичних аспектів формування статевої свідомості (І. Горпинченко, І. Трухіна, О. Шарган та ін.). Особливе місце в наукових розвідках відведено вивченню особливостей становлення статевої ідентичності у дітей, які залишилися без батьків (І. Дубровіна, В. Каган, В. Мухіна, О. Парафіян, А. Прихожан, Н. Толстих, Т. Юферева).

У спеціальній психології самостійні дослідження проблеми гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю відсутні. Водночас, досліджено особливості статево-рольової ідентичності у дошкільному та підлітковому віці (А. Мухіна), психосексуального розвитку дітей з розумовою відсталістю (Д. Ісаєв, В. Каган, Г. Поппе), статево-рольового виховання при різних ступенях зниження інтелекту (В. Левицький, Л. Шипіцина, М. Пішчик, Н. Белопольська та ін.).

Д. Ісаєв, В. Каган, Г. Поппе переконливо довели, що розумово відсталі діти потребують особливої уваги в ракурсі досліджень їх статево-рольових та гендерних особливостей [1]. Порушення психіки посилюють роль потягів як недиференційованих, так і недостатньо усвідомлюваних потреб при формуванні поведінки дитини, що вказує на появу та існування специфічних відмінностей у їх статевоу розвитку. Йдеться про особливості формування у них статево-рольової поведінки, сексуальної активності й орієнтації, специфічні труднощі у поінформованості цих дітей стосовно питань статі. Також у підлітків з розумовою відсталістю значно біднішими є знання про гендерні особливості та відносини між людьми, ніж у здорових дітей 13-15 років. Вони володіють значно меншою кількістю інформації про факти життя, що пов'язанні зі статтю. Їхні уявлення досить часто є збідненими і спотвореними [6].

Рисунок 1

Мета нашого дослідження – визначення специфіки психологічної діагностики показників гендерної ідентичності особистості з розумовою відсталістю у підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу. Аналіз основних досліджень і публікацій дав підстави встановити відсутність самостійних досліджень з проблеми гендерної ідентичності розумово відсталих підлітків та, як наслідок, не розробленість психологічної діагностики цього виду ідентичності.

Оскільки встановлено, що гендерна ідентичність – це складне явище свідомості й психічної діяльності особистості, а порушення розумового розвитку впливають як на свідомість, так і на психічну діяльність, то і специфіка гендерної ідентичності особистості з розумовою відсталістю буде обумовлюватися поряд з віковими особливостями, ще й етіологією та станом порушення. Відповідно, діагностика показників цієї ідентичності у підлітків з розумовою відсталістю розглядається як система, що обумовлюється етіологією та специфікою порушень розумового розвитку, критеріями та показниками гендерних особливостей цих підлітків, а також характерними особливостями сформованості та функціональності їх свідомості та психічної діяльності. Усі ці положення дали підстави до розроблення діагностичної моделі гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю (рис. 1).

Визначення ефективності діагностичної моделі забезпечувалося використанням методів діагностики, які ґрунтуються на урахуванні специфіки психічної діяльності підлітків з порушенням розумового розвитку.

Н. Макарчук зазначає, що особливості психологічної діагностики розвитку з порушеннями мають ґрунтуватися на показниках психічних процесів (сприймання, увага, пам'ять, а при використанні проєктивних методів – уява), регулятивних процесів (рефлексія) та характеру комунікативної діяльності (вербальна/невербальна, усвідомлена/неусвідомлена). Відповідно основними методами психологічної діагностики є: вивчення наукових першоджерел, медико-клінічної документації; спостереження та узагальнення результатів, описів, аналізів результатів досліджень різноманітних сфер діяльності підлітка в системі спеціальної освіти (спеціальні загальноосвітні заклади, навчально-реабілітаційні центри), опитування педагогів і вихователів спеціальних загальноосвітніх закладів, опитування батьків підлітків; психологічне спостереження; робота з науковими фактами – опис отриманих результатів; класифікація та системати-

зація фактів, різні способи аналізу й узагальнення; письмове й усне опитування; бесіда; тестування; експертна оцінка; вивчення результатів діяльності конкретних досліджуваних.

Використання в процесі психологічної діагностики методів, які забезпечували отримання експериментальних результатів, проводилося з урахуванням специфіки використання опитувальників і тестів. Основу дослідження складає визначення співвідношення розвитку та становлення особистості підлітка з порушеннями розумового розвитку, його гендерних уявлень та статево-рольових поведінкових патернів. Тому використовуються методи, які дозволяли б отримати вірогідні дані щодо специфіки розвитку особистості саме тієї категорії підлітків, які досліджувалися. При підготовці та виборі методів діагностики враховується, що основу психодіагностики на сучасному етапі складає застосування опитувальників і тестів. Саме опитувальники та процедура діагностики з їх використанням дають матеріал, за результатами опрацювання якого та з урахуванням результатів спостереження за підлітками в ситуаціях експериментальної діяльності й визначає тенденції до сформованості та функціональності показників гендерної ідентичності цих підлітків у експериментальній ситуації [3].

Методологічно зміст гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю конкретизується трьома вимірами: онтогенетичним, психологічним та соціокультурним. Онтогенетичний вимір ґрунтується на вікових аспектах появи та функціонування гендерної ідентичності цих підлітків. Зокрема, враховується відповідність кількісних показників розвитку у підлітковому віці, наприклад: соціальна ситуація розвитку (перебування в освітній установі), провідна діяльність (навчально-трудова), домінуюча комунікативна діяльність (орієнтація на дружньо-інтимне спілкування та пошук партнерських комунікацій з дорослими), та якісних, які вказують на індивідуальну динаміку розвитку під впливом етіології порушення. Загалом, ця динаміка характеризується нерівномірністю та відставанням від загальностановлених психічних показників цього вікового етапу.

Психологічний вимір ґрунтується на засадах соціальної адаптації та соціальної інтеграції цих підлітків та конкретизується шляхом констатації стану сформованості особистісної саморегуляції та статево-рольової поведінки. Соціокультурний вимір є найбільш складним, оскільки базується на суспільному ставленні до проблем гендеру та культурних стереотипах, які циркулюють в політиці держави щодо гендеру. В межах психо-

діагностики цей вимір констатується станом сформованості гендерних уявлень та гендерних стереотипів підлітків з розумовою відсталістю. Відповідно, було обрано й діагностичний інструментарій.

Діагностична модель також ґрунтується на експериментальному визначенні поняття «гендерна ідентичність підлітків з розумовою відсталістю». З огляду на це, гендерна ідентичність підлітків з розумовою відсталістю – це система гендерних уявлень та стереотипів, які визначають ставлення до власної статевої приналежності та формують статево-рольові патерни поведінки. Стан сформованості гендерної ідентичності визначається шляхом психодіагностики вікових показників розвитку підлітка, показників його особистісної саморегуляції, патернів статево-рольової поведінки, гендерних уявлень та гендерних стереотипів. Гендерна ідентичність підлітків з розумовою відсталістю конкретизується у сформованості ставлення підлітка до реальності та ступінь узгодження між його ідеальними та реальними уявленнями щодо власної гендерної приналежності; сформованістю статево-рольової рефлексії та гендерних установок; андрогінністю, гендерними уявленнями та гендерними стереотипами.

Специфіка онтогенетичного виміру гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю визначається шляхом використання опитувальника «Кто Я?» (М. Кун), методика «Автопортрет» (в адаптації Р. Бернса) та анкети для батьків і педагогічних працівників. Психологічний вимір діагностується за допомогою тесту міжособистісних відносин Лірі (модифікований Ю. Решетняк, Г. Васильченко, напівстардатованого інтерв'ю В.Кагана та методики «Статево-вікова ідентифікація» (Н.Белопольської). Соціокультурний вимір гендерної ідентичності цих підлітків вимірюється за допомогою використання гендерного портрету, методики «Статево-рольовий опитувальник» (С. Бема), опитувальника «Я жінка (чоловік)» (Л.Ожигової).

Методичне обґрунтування діагностичної моделі дало підстави для констатації специфіки використання окреслених діагностичних методик. Так, опитувальник «Кто Я?» (М. Куна) використовується для виявлення ролі гендерних характеристик в структурі Я-концепції особистості, а також для вивчення змістовних характеристик ідентичності особистості. Методика «Автопортрет» (адаптація Р. Бернса) представляє собою проєктивний малюнковий тест, що діагностує несвідомі емоційні компоненти особистості, зокрема: самооцінку, актуальний психічний стан, невротичні реакції тривожності, страху, агресивності.

Тест міжособистісних відносин Лірі (модифікований Ю. Решетняк, Г. Васильченко) представлено багатоаспектним опитувальником, що дозволяє вивчити певні особистісні особливості, ступінь вираженості маскулінних і фемінінних характеристик у структурі особистості. Так, для прикладу, характеристики перших чотирьох шкал (авторитарність, егоїстичність, агресивність, підозрлість) відповідають набору рис, традиційно асоціюються з поняттям «маскулінність», тому їх розглядають як реальні і бажані маскулінні характеристики особистості. Характеристики шкал з п'ятої по восьму (підпорядкованість, залежність, дружелюбність, альтруїстичність) відповідають набору рис, що традиційно асоціюються з поняттям «фемінінність», тому можна їх розглядати як реальні і бажані фемініні характеристики особистості [5].

Вивчення гендерних установок у дітей забезпечується напівстардатованим інтерв'ю В. Кагана. Ця методика досліджує стан усвідомлення дитиною своєї статі, розуміння і прийняття нею ролей відповідної статі, визнання незворотності статевої приналежності.

Методика «Статеві-вікова ідентифікація» (Н. Белопольської) призначена для вивчення рівня сформованості тих аспектів самосвідомості, які пов'язані з ідентифікацією статі і віку дитини. Вона застосовується для дослідницьких цілей, при діагностичному обстеженні дітей, при консультуванні дитини і для корекційної роботи. Змістовно ця методика ґрунтується на позиціях, відповідно до яких у дітей вже у дошкільному віці складаються певні уявлення про зміну фізичного вигляду людини, її стевих і соціальних ролей відповідно до віку. Ці знання забезпечуються присвоєнням суспільного досвіду і розвитку самосвідомості дитини. В основі цієї методики є вивчення процесу ідентифікації статі і віку [5].

Методика «Статеві-рольовий опитувальник» (С. Бема) використовується для діагностики психологічної статі і визначає ступінь андрогінності, маскулінності і фемінінності особистості, дозволяє визначити тип особистості: маскулінний, фемінінний, андрогінний. На кожне з 60 тверджень випробовуваний відповідає «так» або «ні», оцінюючи тим самим наявність або відсутність у себе названих якостей. Теоретичною базою даної методики є концепція андрогінності С. Бема, а також уявлення про гендерні стереотипи. Роль гендерних стереотипів в ситуації міжгрупового і міжособистісного сприйняття і взаємодії дуже велика. Важливо мати на увазі позитивні і негативні аспекти стереотипів. Гендер-

ні стереотипи, як і будь-які інші соціальні стереотипи, грають істотну роль в оцінці людиною навколишнього світу, дозволяючи швидко, просто і досить надійно категоризувати, спрощувати соціальне оточення індивіда. Однак, виникаючи в умовах обмеженої інформації про об'єкт, стереотип часто виявляється хибним і виконує консервативну роль, формуючи помилкове знання людей і деформуючи процес міжособистісної взаємодії.

Опитувальник «Я жінка (чоловік)» (Л. Ожигової) використовується для діагностики усвідомлюваних і неусвідомлюваних гендерних установок особистості, дозволяє визначити також ступінь відповідності або невідповідності особистості існуючим гендерним стереотипам. Методика відноситься до методу незакінчених речень, в основі якої лежить принцип проєкції. Відповідаючи на вихідний невизначений стимул, індивід дає інформацію, що стосується його власної особистості [5].

Розроблення моделі діагностики гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю ґрунтується на твердженні про те, що як і будь-який пізнавальний процес, гендерна ідентифікація забезпечується здатністю підлітка до абстрактного мислення, необхідного для розрізнення зовнішності і поведінки іншої людини, концептуальних описів інших людей і самоописів, заснованих на стійких уявленнях. Отже, формування ідентичності у підлітків залежить як від інтелектуального рівня, так і від особистісних особливостей. Отже, можна зробити висновок, що дослідження статево-вікової ідентифікації може дати важливий матеріал про рівень психічного розвитку конкретної дитини.

Формування гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю підпорядковане загальним закономірностям розвитку, але вони значно відрізняються за якістю та характером від уявлень нормально розвинених однолітків. Специфічні особливості гендерних уявлень досліджуваних підлітків проявляються у їх недостатній повноті, низькому рівні узагальненості, слабкою диференційованістю гендерних ролей і обумовлені, насамперед, інтелектуальною недостатністю.

Висновки. Отже, вивчення проблеми дало підстави встановити, що формування гендерної ідентичності підлітків з розумовою відсталістю відбувається за такими ж закономірностями, як у підлітків з нормою, але ця ідентичність значно відрізняється за кількісними та якісними показниками й характером прояву. З'ясовано, що сформованість гендерної ідентичності особистості – це результат аналізу власного досвіду, який пов'язаний з со-

ціальною ситуацією розвитку особистості та має задовольняти актуальні потреби та враховувати особливості її інтелектуального розвитку. При розумовій відсталості ускладнюється сприймання та опанування інформацією, зростає небезпека формування негативної або дифузної гендерної ідентичності, для якої характерними є вибір негативних зразків для наслідування, неможливість формування Я-образу, небажання дорослішати, зневіра у свої сили, тривожність тощо. Аналіз спеціальної літератури засвідчив, що проблема формування гендерної ідентичності в дітей з порушенням розумового розвитку досліджена недостатньо й у діагностичному, і в корекційно-розвивальному аспекті. З огляду на це виникає нагальна потреба у визначенні специфіки психологічної діагностики компонентів, показників гендерної ідентичності підлітків з порушеннями розумового розвитку.

Список використаних джерел

1. Кон И. С. Психология половых различий / И. С. Кон // Вопросы психологии. – 1981. – № 2.
2. Макарчук Н.О. Особистісна саморегуляція підлітків з порушеннями розумового розвитку : монографія / Н.О. Макарчук. – Київ : Фенікс, 2014. – 448 с.
3. Макарчук Н.О. Ставлення батьків та його роль у формуванні гендерних уявлень підлітків з порушеннями розумового розвитку / Н.О. Макарчук, А.С. Грикун // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: збірник наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – № 4(49). – С. 212–218.
4. Мухіна А.Ю. Особливості статевої ідентичності розумово відсталих дівчат-підлітків [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08 / Анастасія Юріївна Мухіна; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 20 с.
5. Психодиагностические методики изучения гендерных особенностей личности [Электронный ресурс] : метод. рекомендации для студентов, обуч. по специальностям 1-86 01 01 «Социальная работа (по направлениям)» и 1-23 01 04 «Психология» / сост. Е. Д. Беспанская-Павленко. – Минск : БГУ, 2013.
6. Репина Т.А. Анализ теорий полоролевой социализации в современной западной психологии / Т.А. Репина // Вопросы психологии / Ред. А.М. Матюшкин, А.В. Брушлинский. – 1987. – № 2 март-апрель 1987. – С. 158–166.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Kon I.S. Psihologiya polovyh razlichij / I.S. Kon // Voprosy psihologii. – 1981. – № 2.
2. Makarchuk N.O. Osobystisna samorehuliatsiia pidlitkiv z porushenniamy rozumovoho rozvytku : monohrafiia / N.O. Makarchuk. – Kyiv : Feniks, 2014. – 448 s.
3. Makarchuk N.O. Stavlennia batkiv ta yoho rol u formuvanni henderynykh uiavlen pidlitkiv z porushenniamy rozumovoho rozvytku / N.O. Makarchuk, A.S. Hrykun // Naukovyi chasopys Natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 12. Psykholohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats. – K. : NPU imeni M. P. Drahomanova, 2016. – № 4(49). – S. 212–218.
4. Mukhina A.Iu. Osoblyvosti statevorolovoi identychnosti rozumovo vidstalykh divchat-pidlitkiv [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.08 / Anastasiia Yuriivna Mukhina; Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. – K., 2012. – 20 s.
5. Psihodiagnosticheskie metodiki izucheniya gendernykh osobenostej lichnosti [Elektronnyj resurs] : metod. rekomendacii dlya studentov, obuch. po special'nostyam 1-86 01 01 «Social'naya rabota (po napravleniyam)» i 1-23 01 04 «Psihologiya» / sost. E. D. Bepanskaya-Pavlenko. – Minsk : BGU, 2013.
6. Repina T.A. Analiz teorij polorolevoj socializacii v sovremennoj zapadnoj psihologii / T.A. Repina // Voprosy psihologii / Red. A.M. Matyushkin, A.V. Brushlinskij. – 1987. – № 2 mart-aprel' 1987. – S. 158–166.

Received February 15, 2017

Revised March 14, 2017

Accepted April 19, 2017